

VEEL WIJSHEID IN HET NIEUWE JAAR
Jaarwisselingspreek 31 december 2021

Met Oudjaar zijn we gewend om bespiegelend terug te kijken op het afgelopen jaar. Het was me nogal een jaar! We dachten van corona grotendeels af te zijn. De wens bleek echter de vader van de gedachte. Het virus nemen we gewoon het nieuwe jaar mee in. De vraag is wel of we er beter mee om kunnen gaan volgend jaar. Met andere woorden hebben we ons lesje geleerd? Zijn we wijzer geworden?

Denk bij Bijbelse wijsheid niet aan meer kennis, wetenschappelijk vernuft of technische hoogstandjes. Het gaat er in het wijsheidsboek Job om hoe je op een goede manier in het leven kan staan. Weet je het leven op de juiste waarde te schatten en jezelf niet te overschatten. Heb je een beetje zelfkennis? Chokma, Hebreeuws voor wijsheid, komt dicht in de buurt van de juiste keuzes maken.

Het boek Job loopt over twee sporen. De mens is bijna god (Psalm 8), zo kan hij redeneren en theoretiseren over het hoe, wat en waarom van het lijden en nog vroom ook. Ja, we zijn als mensen heel wat mans in ons hoofd. Uiteindelijk schieten Job en zijn vrienden niet veel op met hun visie en discussies. Ze komen dood eenvoudig echte wijsheid te kort. 'De wijsheid – waar moet je die zoeken, en het inzicht – waar is het te vinden?' vraagt de schrijver van het boek Job aan de lezer.

De wijsheidsleraars van Israël weten het zeker. Hun vuistregel luidt: de bron van alle praktische wijsheid is de HEER en het vermijden van kwaad. Wie houvast zoekt voor

2022 en het beter wil doen dan in het jaar daarvoor, kan zich op dat principe van Bijbelse wijsheid oriënteren.

Lezen Job 28

‘Ontzag voor de Heer - dat is wijsheid; het kwaad mijden – dat is inzicht.’

Job 28 : 28

Terugblik

25 maart. Demissionair minister Ollongren laat per ongeluk aantekeningen uit de kabinetsformatie aan de camera zien. De woorden ‘Omtzigt functie elders’ ontketent een storm van verontwaardiging. 15 juli. Peter R. de Vries wordt in koele bloedde neergeschoten. Nederland is in shock. 12 december. 2,6 miljoen Nederlanders zien op de televisie Mark Verstappen op miraculeuze wijze wereldkampioen Formule 1 worden. 26 december. Het geweten van Zuid-Afrika, aartsbisschop Desmond Tutu, Ze zijn er weer: de jaaroverzichten van het nieuws, sport, overleden beroemdheden, memorabele gebeurtenissen. Veel zijn we al weer vergeten.

2 januari. De eerste boreling van Waalwijk heet Julien de Ru, mijn kleinzoon. In de kring van familie en vrienden blikken we terug op wat het oude jaar ons persoonlijk heeft gebracht: zoals altijd een mix van goed en kwaad. Mensen komen en mensen gaan. Eén woord zal in de media en de privésfeer zeker vallen: corona! De vraag is of we van het afgelopen jaar geleerd hebben met oog op het jaar dat voor de deur staat. Zijn we per saldo wijzer geworden?

Ouder en wijzer

Er is weer een jaar verstreken en men zegt dat de wijsheid met de jaren komt. ‘Eindelijk volwassen. De wijsheid van de tweede levenshelft’, luidt de titel van een boek van Frits de Lange, die inmiddels de 65 gepasseerd is. Hij is hoogleraar ethiek aan de Protestantse Universiteit. In een videoboodschap doet hij voor de KBO en de PCOB uit te doeken, dat met de ouder worden mensen ook wijzer worden. ‘Lastig om onder woorden te brengen wat wijsheid precies is,’ begint hij zijn verhaal. We hebben in de coronacrisis veel bijgeleerd. De medische wetenschap heeft zich flink kunnen ontwikkelen aan dit virus. Laboratoria lieten technische hoogstandjes zien. Maar kennis is iets anders dan wijsheid. De wijsheidsleraar Prediker staat daarom sceptisch ten aanzien van boekenwijsheid. ‘En tot slot, mijn zoon, nog deze waarschuwing: er komt geen einde aan het aantal boeken dat geschreven wordt, en veel lezen mat het lichaam af.’

Als wijsheid niet samenvalt met kennis is, wat is het dan? Volgens de Lange bestaat wijsheid allereerst uit zelfkennis en ten tweede uit zelfrelativering. Daar gaat deze jaarwisselingspreek over. Zelfkennis en zelfrelativering.

Zelfkennis

Toen Frits de Lange sprak over zelfkennis, moest ik denken aan een vakantie in Griekenland. We bezochten de ruïnes van Delphi. In de oudheid voorzag daar het orakel van Delphi de mensen van wijze raad. 'Ken uzelf!' moet er op een van de Griekse tempel in Delphi hebben gestaan. γνῶθι σεαυτόν. 'Zelfkennis is het begin van alle wijsheid,' luidde de belangrijkste spreuk van de Griekse filosoof Socrates. Weet wie je bent. Wat je waard bent. Wat je aankunt. Overschat jezelf niet, maar onderschat jezelf ook niet.

In onze jonge jaren is het belangrijk een positief zelfbeeld te ontwikkelen. Een sterk ego. Als mens zijn we iemand. Denk hierbij aan de boost van Psalm 8. 'U, Schepper, het de mens bijna een god gemaakt, hem gekroond met glans en glorie, hem toevertrouwd het werk van uw handen en alles onder zijn voeten gelegd.' Wie zijn we als mens? Loop de jaaroverzichten van gestorven beroemdheden van het afgelopen jaar nog maar eens na. Bernard Heitink, fameuze dirigent. Michael Collins, ruimtevaarder, Bibian Mentel, grote sportvrouw en vechter tegen kanker. Overigens, een necrologie vertelt ons, dat het wijs is onze dagen te tellen. Niemand heeft hier het eeuwige leven.

Job

Het wijsheidsgeschrift Job heeft van het menselijk kennen en kunnen ook een hoge pet op. Althans in eerste instantie. We zijn in een woord geweldig! Lees de eerste 11 verzen van hoofdstuk 28 om te horen waartoe de mensen allemaal niet toe in staat is. De schrijver loopt als het ware een dag mee met een mijnwerker. De mens delft grondstoffen diep uit de aarde op, wat een dier niet voor elkaar krijgt. Hij hakt tunnels uit in de rotsen en dampt ondergrondse stromen in. 'Hij brengt aan het licht, wat diep verborgen in de aarde zit.' Ik denk dat de beschrijving van deze mijnbouwwerkzaamheden een beeld is voor de diepgravende gesprekken die Job en zijn vrienden in de voorafgaande hoofdstukken hebben gehouden.

De aanleiding voor deze gesprekken die uitlopen op felle discussies, is het lijden van Job. In materieel, sociaal en psychisch opzicht geruïneerd zit Job aan de grond. Hij lijdt als geen ander. Wat kan een mens redeneren en theoretiseren over het hoe, wat en waarom van het lijden en nog vroom ook. Ja, we zijn als mensen heel wat mans in ons hoofd. Uiteindelijk schieten Job en zijn vrienden niet veel op met hun praten en discussies. Ze komen dood eenvoudig echte wijsheid te kort. Stop maar! Leg je hand maar op je mond. Je komt er niet uit hoe diep je ook graaft. Mens, je komt nooit zelf

uit het doolhof van het raadsel van het kwaad! ‘De wijsheid – waar moet je die zoeken, en het inzicht – waar is het te vinden?’ vraagt de schrijver van het boek Job aan de lezer.

Zelfrelativering

Hoofdstuk 28 trekt een duidelijk streep. In boek ‘Eindelijk volwassen. De wijsheid van de tweede levenshelft’ heet deze grens ‘zelfrelativering’. Mens, je bent heel wat, jazeker, maar het doorgronden van het kwaad, van het lijden tot op de bodem kun je niet. Het boek Job relativeert ons ego. En misschien is dat vooral de oogst van ouder worden: weten dat je niet alles kunt en kunt weten. Je hebt bescheidenheid geleerd. We zijn als mens niet het centrum van het universum. Hoe zouden we met z’n allen in het leven staan en met andere omgaan als we een beetje nederiger waren?

Nog meer zelfrelativering

‘Vanwaar stamt de wijsheid dan, en het inzicht – waar is het te vinden,’ vraagt de schrijver van Job zich af. Bij God, de Ontzagwekkende, luidt het antwoord van het boek Job. Na hoofdstuk 28 komt God aan het Woord. Er is geen enkel Bijbelboek waarin Hij zo’n lange monoloog afsteekt. De stem van de Schepper van hemel en aarde klinkt uit het natuurgeweld van de storm met overmacht. Job wordt op zijn plaats gezet. ‘Mens, je bent niet meer dan een stofje op de rand van het universum in vergelijking met Mij, de Schepper.’ Je kunt er een stuk zelfrelativering in horen en wel dit: we maken deel uit van een ontzagwekkende natuur. De natuur blijkt vaak overmachtig, niet te onderschatten, niet zelden uitgesproken vijandig. Denk aan de overstromingen in Limburg, België en Duitsland afgelopen zomer. Denk aan de coronapandemie. We zijn en blijven kwetsbaar, sterfelijk. Natuurlijk, we doen op medisch gebied wat we moeten en kunnen doen. En dat is heel veel. ‘Waarom ik niet’, reageerde iemand op wat hem aan narigheid overkwam, ‘ik ben ook maar een mens.’ Niemand is er te goed voor.

De praktijk.

Tenslotte. Volgens de Griekse filosoof Socrates, is zelfkennis het begin van alle wijsheid, sofia staat er in het Grieks. ‘God is het begin van alle wijsheid’, luidt het refrein in de wijsheidsliteratuur van Israël. Voor de Bijbelschrijver van het wijsheidsboek Job steunt wijsheid, dat is de ware levenskunst, dan ook op twee vuistregels: ontzag voor de Heer en het kwaad mijden, een twee-eenheid. En dan vooral praktisch ingevuld. Ontzag hebben voor de Heer – dat is wijsheid. Het kwaad mijden – dat is inzicht. Uiteindelijk komt Job heel simpel uit bij:

1. Wees een gelovig mens en doe de geboden. Opmerkelijk dat de lat laag ligt: je hoeft niet eens het goede te doen. Het kwade mijden – dat is al heel wat. Met ‘gij zult niet’

beginnen de geboden. Voor de rest ligt het hele speelveld voor ons open. *Yours is the floor.*

2. Heb ontzag voor de Heer. Als Job de zekerheid van het redeneren en disputeren heeft los gelaten, komt er ruimte voor de Schepper van hemel en aarde, komt er ruimte voor een andere zekerheid, dan die van de ratio: die van het vertrouwen op de Schepper en zijn wijsheid. Vertrouwen kom je op het spoor als je weet los te laten, als je het oude vertrouwde achter je durft te laten, als je de moed vindt om verder te gaan. Een 2022 vol vertrouwen toegewenst!